

Марк Якович ГОЛЬБЕРГ,
доктор філологічних наук, професор кафедри
світової літератури Дрогобицького державного
педагогічного університету ім. Івана Франка

ПРИКАРПАТТЯ У ТВОРЧОСТІ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

Відомо, що Прикарпаття, його природа і культура, його історія привертала увагу багатьох письменників. Серед них був і Максим Рильський, для якого Прикарпатська земля стала джерелом натхнення і водночас породжувала глибокі творчі муки. Поет бачив у ній і вираз сили та краси народу, і втілення його болей і страждань, і силу його високих поривань, його прагнення до свободи.

У творах М.Рильського про Франків край відбилася трагедія митця і мистецтва в умовах тоталітаризму. Ці поезії дають можливість поставити важливі теоретичні питання, пов'язані не лише з біографією автора „Карпатських октав“, а також із загальними закономірностями розвитку літератури, особливостями художньої творчості. Сама дійсність, сувора і трагічна, зумовила суперечливий характер творів поета.

Ще й досі точаться дискусії про те, чи доцільно при вивченні художніх творів, зокрема ліричних, звертатися до біографії їх автора. Категоричної відповіді на це питання дати не можна. В кожному конкретному випадку його слід вирішувати по-іншому. Але є загальне положення: вивчення біографії і психології митця потрібне у такій мірі, у якій воно прояснює творчість; його необхідно підпорядковувати завданням інтерпретації творчості, розглядаючи як органічну частину інтерпретаційного процесу.

Саме поняття творчості є складнішим, ніж може здатися на перший погляд. Творчість – це не просто сукупність творів митця, розташованих у хронологічному порядку. Це складний *процес*. Він має свою внутрішню логіку, внутрішню єдність, яка не виключає багатогранності і певних, часом серйозних суперечностей.

На історії втілення однієї теми можна прослідкувати, як розвивався письменник, як змінювався його світ, які чинники впливали на його художню творчість.

Прикарпатська тема знайшла у поезії М.Рильського широке відображення. Тут і вірші, присвячені тим чи іншим історичним подіям, й портрети видатних діячів культури, і прикарпатські пейзажі. Для Рильського Прикарпаття невіддільне від образу Франка. У нього знаходимо і вірші, присвячені Каменяреві, і цитати з його творів. Часом Франкові слова взято як епіграф до тієї чи іншої поезії. Інколи твір Каменяра дає назву віршу М.Рильського. Як визначив сам М.Рильський, він черпав натхнення "у силі мудрого Франка".

Прикарпатські мотиви натрапляємо і у творах на інші теми, безпосередньо із Прикарпаттям не пов'язані.

Розглянемо це більш докладно, враховуючи складний історичний й історико-культурний контекст, у якому виникали і жили твори поета.

Три джерела живлять творчість митця: дійсність, яка його оточує, сучасне і минуле; його власний внутрішній світ; світ культури, її традиції. Вони, ці джерела, нерозривно пов'язані між собою, виступають як імпульси до творчості, взаємно збагачуючи одне одного. Щодо М.Рильського, якого справедливо називають поетом культури, проблема джерел, як показав Л.Новиченко, є особливо важливою [4]. У його поезії значну роль відіграє те, що можна назвати вторинною образністю.

У сучасному літературознавстві утвердилася думка про системний характер художнього твору, художньої творчості взагалі. Твір розглядається як особливий світ, який є водночас закритим і відкритим, залежним від дійсності і автономним. Докладно обгрунтував це положення Д.Ліхачов. Він, зокрема, говорить про окремі складники, окремі підсистеми художнього твору як цілості [1]. Розвиваючи положення вченого, можна говорити і про *культурний світ* або *світ культури* художнього твору. Йдеться про життя у творі явищ культури, про входження їх у свідомість автора і героїв. У творах М.Рильського тема осмислення світових культурних цінностей є однією із провідних. Власне, і входження у прикарпатську тематику починається для нього саме зі звернення до Франкового слова. Так, 1924 року у поемі „Чумаки“ М.Рильський пише:

Наркотиками не шинкую, друзі,
(Слова Франка), – я вірю в мікроскоп,
Але люблю на затишному лузі
Послухати, як престарий Езоп,
Підвладний темній і брехливій музі,
Насупивши свій жартівливий лоб
Розказує, як прадідам жилося
(Я говорю про штукаря Тодося) [5, I, 203].

Цитата із Франка у „Чумаках“ є досить показовою. „Чумаки“ є твором наскрізь ремінісцентним. Одна із тем цієї невеличкої поеми – доля світової культури, входження її у світ людини ХХ століття. Йдеться про зв'язок часів, про невпинну естафету культури. Розгляд „Чумаків“ не входить зараз у моє завдання. Хочу лише підкреслити, що у цьому творі органічно пов'язані іронія і утвердження. Франкове слово входить у роздуми Рильського про поезію і поета.

Справжній поет, стверджує Рильський:

Співа, що хоче, і співа, як хоче.

Знаменними є такі слова:

Звичайно, про Довейка і Домейка

Тепер писать – то був би кепський тон.

Тепер на місце квітки й соловейка

Звитяжно стали криця і бетон.

Давно набридлий і нудний шаблон...

Та чую небезпеку і з бетоном,

Що стане він, а може, й став шаблоном... [5, I, 195].

Пророчі слова! Для такого пророцтва були підстави. В поемі „Чумаки“ переважають медитація, філософські роздуми, осмислення кардинальних проблем історії і культури. Можна говорити про те, що в основі цього твору лежить саме хронотоп культури, культуротворчих процесів.

Для М.Рильського характерною є постійна саморефлексія, роздуми про власну творчість, про смисл і призначення літератури та її місце у суспільному житті. Це знаходить своє відображення й у „Чумаках“.

У 1925 р. епіграфом до збірки „Крізь бурю і сніг“ Рильський взяв рядок із Франкового „Semper tigr“:

Життя коротке, та безмежна штука

І незгладиме творче ремесло. [5, I, 214]

У збірці „Гомін і відгомін“ (1929) Рильський двічі звертався до Франкової теми, Франкового слова. До одного із віршів із цієї збірки він дає епіграф:

...Пролог, не епілог.

Сам вірш починається словами:

Так, ми пролог. У вас і королі,

І шибениці і церкви, й картини,

А ми – лиш проба першої людини,

Нас тільки вчора зліплено з землі. [5, I, 288]

Глибоку інтерпретацію цього вірша дав Л.Новиченко у монографії про М.Рильського [4, 187]. Проте зараз відкриваються нові грані твору. Новий історичний контекст розширює наші уявлення про нього. Він, як і вся збірка „Гомін і відгомін“, мав етапне значення. Тема дійсності з її тривогами і злетами, з її поезією і прозою, з її високими звершеннями і жорстокими трагедіями входить у творчість М.Рильського. Було в оточуючій дійсності те, що викликало щире захоплення поета. Проте не можна не зазначити, що водночас М.Рильський не був вільний від догм і стереотипів, які характеризували його епоху, суспільство, в якому він жив. З одного боку, він створював прекрасні художні образи, чудові щирі твори, що збагачували українську і світову поезію, з другого, у нього все частіше з'являються вірші поверхові, свого роду „одноденки“, які були зв'язані з так званим „соціальним замовленням“, із тиском режиму і обставин на поета. У цьому є ще один момент, на якому також хочу спинитися докладно.

У 1928 р. М.Рильський пише „Першотравневу сюїту“, у якій є ремінісценції з Франкового „Вічного революціонера“:

Вічний революціонер,

Непоборний і крилатий!

...І пручається з пісень

Розвидняючийся день [5, I, 377].

Слово і постать Франка входять у твори М.Рильського і в тридцять роки. У примітках до восьмої глави поеми „Марина“ він звертається до виразу Франка „панський жарг“, вживаючи його як свого роду крилате слово, фразеологізм.

Однією із улюблених жанрових форм М.Рильського був літературний портрет. У 1932 р. у збірці „Знак терезів“ він опублікував вірш „Франко“.

Його знову ж таки зіткано з ремінісценцій. Для характеристики великого поета взято образи з його поезій. Є у вірші й згадки про твори Гайне і Байрона:

Не надивився на блиск і на поверхню чар.

На Чайльд-Гарольдів плащ, на Лореляї коси [5, II, 50].

Ці рядки аж ніяк не відбивають справжнього ставлення Франка до видатних європейських поетів. Адже він високо цінував їх творчість, писав про них, перекладав їх твори. Можна сказати, що у збірці „Знак терезів“ починає переважати риторичний спосіб тлумачення образів світової літератури. Взагалі ж ця збірка знаменувала собою загострення тієї боротьби між поетичним і риторичним словом, яка стає все більш характерною для творчості М.Рильського. Саме у цьому двобої знайшла своє відображення трагедія поета, видатного діяча культури, який надто дорогою ціною здобув право на творчість, на роль зберігача й охоронця скарбів українського мистецтва, літератури, історії.

Відомо, що історія культури, зокрема художньої літератури, ознаменована боротьбою між риторичним і поетичним словом. За словами О.В.Михайлова, у літературі риторичного типу „поет все своє“, будь-яку свою „турботу“ може лише вкладати у готове слово, тобто в таке, яке у дуже багатьох відношеннях заздалегідь препароване і відповідає літературному узусу... письменник у риторичну епоху... не потрапляє в становище, коли йому потрібно або коли він хоче вкласти „своє“ у риторично готове слово – він користується цим словом і, користуючись ним, виражає, якщо це йому вдається, своє, особисте і особливе; звичайно, поет, не шукає новизни, але ця новизна (новий зміст) сама знаходить себе через нього і через користування готовим словом [2, 56]. О.В.Михайлов дає блискучі характеристики риторичного і поетичного слова.

Риторичне слово є самоцінним, визначено традицією, воно є „самодостатнім“ й увібрало найважливіші культурні смисли, які відтворює, зовсім не „автоматизуючись“ не нейтралізуючись і не стираючись від таких незлічених самовідтворень. Поетичне слово є багатообразним і по суті безмежним, бо воно йде за висловлюваним смислом і повністю підпорядковується йому [2, 56-57]. Поетичне слово - це „мисляче слово“, перенасичене смислом, воно завжди має глибинний зміст. Вважається, що часом падіння риторичного слова була епоха романтизму, ознаменована новим ставленням до слова: не воно підпорядковує собі дійсність, а дійсність викликає до життя необхідні їй слова, слово стає мінливим, рухомим, спрямованим на відображення глибинних смислів. Воно опирається на твердий ґрунт і отримує силу виразу, поступаючись своєю самоцінністю. Проте перемога поетичного слова не була абсолютною. Час від часу дають про себе знати прояви риторичної культури, причому нерідко у своєму найгіршому вигляді. Те, що було закономірним, необхідним, зрозумілим для однієї епохи, може набувати негативного смислу в іншу. Риторичне слово, яке свого часу було основою культури, вироджується у штамп, шаблони, стереотипи, перестає бути виразом глибинного смислу буття і стає виявом певного догматичного ставлення до нього [3, 615-616]. Це є особливо характерним для часів панування тоталітарних режимів, які культивують і стверджують так зване авторитетне або, краще сказати, авторитарне, догматичне слово. Можна говорити про письменників, творчість яких ознаменувалася саме боротьбою між риторичним і поетичним словом. Одним із таких митців і був, як я уже зазначав, Максим Рильський. Він створював неперевершені зразки високого поетичного слова і водночас писав, як то кажуть, „стихи на случай“, чергові або так звані календарні вірші. Часом в одному вірші у нього знаходимо і риторичку, і справжню поезію. Ця суперечливість характеризує і вірш „Франкові“, про що вже йшлося.

Особливо багато віршів поет присвячує Прикарпаттю, західноукраїнським землям у цілому після вересня 1939р. У 1939р. було написано вірші „Вересня день сімнадцятий“, „Рукам трудящим слава“, „Дружне слово“, „На могилу Франка“, „Західноукраїнській землі“, „Нема старому вороття“, „Благословенні мир і праця“; у

1940 р. – “Львову”, “17 вересня”, “Річниця визволення”, у 1941 р. – “Франкові” Більшість з цих віршів лишилася поза збірками. Мабуть, це не випадково. Очевидно, вони не задовольняли автора.

Поет оцінює події 1939 р. з позиції свого часу, як безпосередній їх учасник. Аж ніяк не може бути виправданим однозначний підхід до них. Ці події треба розглядати у широкому контексті, враховуючи, що той чи інший історичний процес, той чи інший факт, подію необхідно досліджувати у трьох аспектах. Якими їх бачили сучасники, безпосередні учасники тих чи інших подій? Яку оцінку вони одержували на різних етапах розвитку історії, історичної науки й суспільної думки? Яке місце займають у загальному русі історії? Лише на основі цього ми можемо виробити об'єктивну і всебічну оцінку. Втім, наша оцінка ніколи не буде повною. У процесі розвитку історії перед нами будуть відкриватися все нові й нові грані історичного процесу. Тому ми ніколи не можемо, не маємо права сказати, що наше сьогоднішнє знання про історію є повним. Крім усього іншого, не припиняється пошукова праця, у науковий обіг входять все нові й нові матеріали, які збагачують наше уявлення про минуле. Ми зобов'язані враховувати думки наших попередників. Вони теж є фактом і фактором історії.

Незаперечним є те, що вересень приніс возз'єднання українських земель у єдиній державі. Сам по собі цей факт об'єктивно відповідав прагненням українського народу. Йдеться про умови для створення не лише єдиної, але й незалежної, самостійної, соборної України. Та для реалізації цього не було ще необхідного підґрунтя. Зараз стало зрозумілим, що за Радянського Союзу Україна не могла думати про свою державність. До того ж після возз'єднання сталися криваві події, які спотворили саму ідею визволення, по суті перекреслили ілюзії і сподівання тих, хто щиро вірив у „золотий вересень“. Та все це стало ясным значно пізніше. У перші тижні після приходу радянських військ панувала атмосфера загального піднесення, радість від того, що Україна стала єдиною. Та дуже скоро виявила себе й інша сторона подій, яку старанно замовчувала офіційна радянська пропаганда.

М.Рильський у своїх віршах відобразив лише один аспект історичних подій. Прикро, але факт: видатний поет, людина великої

культури, ерудит і майстер, опинився в полоні пануючих догм і стереотипів. Ми не маємо права дорікати М.Рильському, звинувачувати його в нещирості. Деяких з тих фактів, які зараз відкрилися перед нами, він не знав і не міг знати. До того ж існувало так зване соціальне замовлення, яке поет змушений був виконувати. Може здатися, що тут є певна суперечність. Бо тиск тоталітарного режиму поет постійно відчував на собі. Не вдаючись до розгляду психологічних проблем, скажу лише, що перед нами постає складність долі митця, який, живучи у закритому тоталітарному суспільстві, відстоював своє право на творчість. І все ж навіть у віршах-одноденках про „золотий вересень“ часом виблискують справжні перлини поетичної творчості. Навіть серед них є твори, позначені печаттю справжньої поезії.

Очевидно, більшість віршів про події осені 1939 р. написано поспіхом, на замовлення певних газет, де їх і було надруковано. Годі й говорити, що з огляду на версифікаційну техніку і синтаксичну побудову вони є бездоганними. Композиція кожного вірша чітка, продумана, але деяким з них бракує яскравих образів, деталей, які б відображали реалії прикарпатського життя. Тут в основному маємо справу із зразками риторики, яка – підкреслимо ще раз – працює із „готовим“, канонічним словом. Взяти хоча б вірш „Дружне слово“. Він являє собою набір штампів, якими тоді взагалі були переповнені так звані газетні вірші.

У вірші „На могилу Франка“ наче стикаються, ведуть своєрідну боротьбу риторика і поезія, образне слово, напоене поетичною думкою, і слово, яке позбавлене конкретного змістового наповнення, не має опори у живих переживаннях, у безпосередніх емоційних контактах з певними явищами і фактами. Твір починається цікавою пейзажною замальовкою, яка завершується звертанням до Франка: „Сину коваля!“. Та далі йдуть рядки про „всенародне сонце“, про „пурпурову зірку“, про „свободи меч“. Поетичне і риторичне начало дивно сплелися у творі, у завершальній частині якого звучить цитата із Каменяревої поезії:

І справдилась твоя нехибна віра,

І юнаком зробився сивий Львів,

І твій народ, якому ти віддав

Свій мозок, руки, працю, кров і серце,

Засяяв у народі в вольнім колі,

І воля віє молодим крилом

В Перемишлі, де Сян пливе зелений [5, II, 359].

Візьмемо ще вірш „Західноукраїнській землі“, головною темою якого знову ж таки є тема возз'єднання українських земель. І тут риторика переважає, думка не стала переживанням, ідея не стала художньою ідеєю. Це можна сказати і про вірші „17 вересня“, „Річниця визволення“. Вони написані у 1940 році. У 1941 році М.Рильський написав вірш – посвяту „Франкові“ з епіграфом:

На ріці вавілонській – я там сидів,

На розбитий орган у розпуці глядів... [5, 377].

У цьому творі бачимо зіткнення двох підходів до слова, що порушує єдність твору. Тут перемагає поетичне начало, глибоке творче розуміння і постаті Франка, і великих традицій світової культури. Біблійні образи, образи античні, поезія українська присутні у цьому творі. Йдеться про єдність світового культуротворчого процесу, про невідступний рух історії. Та основній думці, основному пафосу вірша суперечить риторичний рядок, явно нав'язаний тодішньою „діалектикою“, або, точніше, псевдодіалектикою:

Та досягли ми мет обітованих... [5, XXI, 373].

Так перекреслюється рух історії, зникає уявлення про неї як про процес вічного оновлення, невідступного прагнення людства до нових вершин, нових „мет обітованих“.

Відступаючи від теми, зазначу, що в тих же 1939-1940 рр. було написано і такі глибоко поетичні вірші, правда, вже на іншу тему, як скажімо: „Перші морози“, „Золота шабля“, „Чотири маски“, „Концерт“, „Про пісню“, „Вечірні зоря“ та чимало інших.

Виникає серйозне і досить важливе питання про те, як сама тематика твору може впливати на його стилістику. Риторичні шаблонні стереотипи дуже часто зумовлені саме тим колом явищ, до яких звертається письменник. В офіційному висвітленні цих явищ переважали ідеологічні штампи, які впливали і на поезію.

До прикарпатської тематики Рильський звертався й у повоєнні роки. У 1946 році було написано вірш „На оновленій землі“. Твір просякнутий настроєм першої повоєнної переможної весни. Його

побудовано на явних і прихованих цитатах і ремінісценціях із творів Шевченка і Франка:

В нашій хата наша правда і воля.

...По степах херсонських, над Бескидом

Має прапор, мов крило орла...

Ось коли огнистим справді видом

Україна рідна зацвіла!

Ми йдемо в народі вільнім колі.

Дав нам Жовтень травня пишний цвіт [5, III, 219].

Шевченко і Франко в цьому вірші виступають як символи єднання українського народу. Але і тут, як бачимо, чимало риторики, таких тверджень, сентенцій, які так і залишилися у тому часі, коли їх було створено. Вони позначені його печаттю, але не несуть у собі ширшого змісту, який би долав обмеженість і прив'язаність до певних стереотипів і догм.

Сказане ще в більшій мірі стосується поеми „Весняні води“. Чи треба зараз згадувати про цей твір? Чи не завдасть це шкоди авторитетові М.Рильського? Чи не перекреслить його незаперечних завоювань? Але ж, оминувши твір, ми не будемо мати повного уявлення про образ Прикарпаття у творчості Рильського. Та річ не лише у цьому. Тут перед нами постають серйозні методологічні проблеми гуманітарного пізнання, інтерпретації тих чи інших фактів історичного й історико-культурного процесу. Глибока інтерпретація потребує охоплення явища у всій його повноті, у всій його багатогранності і суперечності. Робити будь-які висновки на основі лише часткового охоплення фактів неможливо.

Поема „Весняні води“ має своєрідну композицію. Вона складається з кількох віршованих новел, об'єднаних авторськими коментарями, ліричними відступами. В основу однієї з новел покладено матеріал, надрукований у газеті „Радянська Україна“ 11 квітня 1945 року. Йдучи за цим газетним матеріалом, М.Рильський викладає ту версію тлумачення подій у Прикарпатті, яка фактично давала одностороннє, викривлене уявлення про них. Говорю про це знову ж таки не заради того, щоб принизити поета, дорікнути йому. Перед нами постає ще одна грань трагедії великого митця, який був в полоні тих уявлень, які утверджувала радянська пропаганда. Саме

це зумовило відхід від історичного мислення, створення нової міфології. Не вдаючись до докладного розгляду цієї проблеми, вкажу лише на деякі найсуттєвіші моменти.

Новий час створює свої міфи, які за своєю сутністю, змістом різко відмінні від давніх, архаїчних міфів. Давні міфи просякнуті прагненням пізнати і освоїти світ. Вони були закономірним і природним продуктом розвитку суспільства, виразом певного етапу формування людської свідомості. Ці міфи передували історичному мисленню, якоюсь мірою пов'язані з його витоками. Міфи нового часу є штучними, виступають як свого роду інструменти політичної демагогії, які мають надати певній ідеології природного вигляду. ХХ століття створило чимало таких міфів або псевдоміфів. Вони характеризують й ідеологію тоталітарного суспільства, як і будь-якого політизованого, заідеологізованого суспільства взагалі. Один із таких міфів був пов'язаний з образом ворога, який поставав у найрізноманітніших іпостасях. Було створене і міфологізовано-викривлене уявлення про ту боротьбу, яка розгорнулася на Західній Україні наприкінці 40-х – у першій половині 50-х років. Офіційна пропаганда утверджувала той стереотип „жовтоблакитника“, який і досі володіє свідомістю деякої категорії людей. І сьогодні ми боїмося сказати всю правду про ті події, припускаючи то одні, то інші викривлення, відхиляючись від правди то в один, то в інший бік! На жаль, у М.Рильського не завжди вистачало мужності, щоб відкинути ці міфологеми. До того ж уся правда про те, що діялося на західноукраїнських землях, не була для нього доступною. Не будемо докоряти поетові. Врахуємо всю складність обставин, у яких він жив і працював. Принципово важливим є те – наголошу на цьому ще раз – що у післявоєнний час він створював і справді прекрасні твори, в тому числі і на прикарпатську тему. Хочеться особливо відзначити „Карпатські октави“, написані влітку 1953 року. Це розповідь про мандрівку, яку поет здійснив разом з друзями по Прикарпаттю, Закарпаттю й Буковині. Але йдеться про подорож не лише у просторі, а й у часі. Описи прикарпатської природи, екскурси в історію, роздуми над сьогоденням і над власною творчістю поєднуються тут, створюючи своєрідну художню цілісність. Важливу сторону твору знову ж таки складає саморефлексія. Вона

зумовляє багатство інтонацій. У творі звучить то висока і щира патетика, то роздумливий, заглиблений у свої переживання і красу природи голос ліричного героя-оповідача, то іронія. Іронія виконує у творі серйозну функцію: вона руйнує і перекреслює те, що йде від риторики, від мертвого авторитарного стилю мислення. У зв'язку з цим характерними є вставлені слова і речення, вставлені конструкції, за якими бачимо мудру усмішку автора. Ось кілька прикладів.

Так повелось, що літньою порою
(В час профвідпустки, прозою скажу),

Не люблячи курортного застою,

Який людину покриває в ржу,

Я з друзями, з хорошою братвою

(Знов поетичності зламав межу!)

Подорожую по містах і селах,

По щедрих ріках, по гаях веселих [5, IV, 223-224]

Або:

Хто, як тарган, життя прожив запічно,

Хто, друзі, у мандрівках не бував

(В прямому значенні й метафорично)

Той доброті людської не спізнав

(Підлоти теж, признаюся доречно),

Той не сподобився високих прав

Почути в мові, мало не побожній:

„Слід допомогти! Це люди подорожні!“ [5, IV, 229].

З іронією пише М.Рильський про тих носителів народної моралі,

що монополію взяли якусь

Зав'язувать конфлікти і мирить

Нести молодшим мудрості скрижалі,

(У п'єси новочасні зазирніть!)... [5, IV, 230].

І в „Карпатських октавах“ є сворідні вияви риторики. Але тут перемагає поезія, щира, глибока, життєстверджуюча. Зазначу такий момент, який пов'язаний із роздумами поета над природою поетичного слова. У тридцятій октаві читаємо:

Ну а хазяйка – українка з гір,

Чи верховинка – прехороше слово!

І славно так лягає на папір,
І в серці відбивається чудово!
Слова одні нам тішать слух і зір,
А інші нас відштовхують раптово,
В одних – вогонь і істина жива,
А є мертвотні, крижані слова.

Здається, тут прекрасно схарактеризовано різницю між риторичним і поетичним словом.

Справжнім гімном на честь життя, природи і творчості, на честь вічного руху історії і культури є октави третя, сьома, восьма, об'єднані повторенням слів *благословен*. Ці етюди складають особливий цикл у творі. Тут маємо розімкнений час і простір.

Благословенна світла далина,
Що ні кінця не має, ані дна! [5, IV, 225].

Мить і вічність, локальний карпатський пейзаж і „далеч світова“, тепло батьківської хати і безмежні простори чистого неба – все це зливається у єдину картину, підпорядковано тому закону ліричної концентрації, про який колись писав Гегель.

У „Карпатських октавах“ знову звучить і голос культури. По-перше, М.Рильський звертається до вічної теми взаємин людини і природи, яка в історії культури відіграла значну роль.

Та сяк чи так, а музика була
Тієї ночі темної чудова.
Над зляканими горами гула
Людини із природою розмова:
Спалахувала й трепетала мла.
Завіса рвалася оксамитова
У небесах, а дзвонів плачний рев
Хитав верхів'я трепетних дерев [5, IV, 228-229].

До речі, і в опис природи часом вривається іронія:

Гілясті бачили ми буки,
що попід гору хвилями ростуть,
Смерек нам приязні кивали руки,
Благословляючи у добру путь.
Шкода, що лижуть цю красу гадюки,
Як це їм і призначено, псують...

Та ми гадок ніде не зустрічали

І аж ніяк за цим не жалкували [5, IV, 228].

По-друге, поет звертається до постатей тих письменників, які уславили прикарпатський край:

Сьогодні ми у Довбуша країні,

Серед лапів Стефаника й Франка,

Ми подаємо руку Черемшині,

Вітає нас Мартовича рука...[5, IV, 224].

І далі:

Гудульцино! Яких добрати слів

По Коцюбинським для краси твоєї,

Уникнути Олесевих слідів,

Втекти від екзотичності тієї,

Що завжди спокушає мандрівництво.

І вільні мислі запрягає в шлеї,

Як передати ж той солодкий чар,

Докладно не малюючи келгар! [5, IV, 226].

Звертається М.Рильський і до безсмертного твору Коцюбинського:

Здавалось, ходять ще по них і нині

Між горами забутих предків тіні [5, IV, 326].

і ще:

Ми любимо забутих предків тіні

Та вколо нас нащадки молоді... [5, IV, 221].

По-третє, у „Карпатських октавах“ є ряд культурних символів, які набувають у М.Рильського нового, оригінального осмислення: ріка, міст, огчий дім, лист.

Після написання „Карпатських октав“. Рильський ще кілька разів буде звертатися до теми, про яку йдеться. Згадки про Карпати знаходимо у віршах „Клятва“ і „Слава пісням“. У них поет робить спробу дати синтетичний образ єдиної, возз'єднаної України. В першому з них він пише:

Степи неоглядні, верхів'я Карпат

Прислали для наших розкрилених свят

Плоди і колосся, веселку квіток,

Щоб звити тобі неув'ядний вінок [5, IV, 244].

У другому є такі рядки:

Пісні злітають під Карпати,

В Херсонських котяться степах [5, IV, 248].

Вірш „Клятва“ вражає своєю поверхневістю, неестетичністю, перенасиченістю газетними штампами. У вірші „Слава пісням“ перед нами в окремих строфах постає справжній М.Рильський, мудрий і трохи іронічний, поетичний, по-справжньому схвилюваний. Та і тут часом дає себе знати ота риторика, яка здатна зруйнувати і нерідко руйнує образ.

Франкова тема звучить у вірші „Напутнє“. Тут знову маємо розімкнутий час і простір, той хронотоп культури, який є характерним для багатьох творів М.Рильського. Звернімо увагу на такі слова:

Той не відає смутку в сумні вечори,

З ким говорить Франко до зорі... [5, IV, 266].

Твори про Прикарпаття є лише частинкою у великій творчій спадщині Максима Рильського. Але оминуті їх не можна. Для пізнання прикарпатського життя, прикарпатських реалій вони дають мало. Ці твори важливі в іншому плані, саме як матеріал для розуміння складної і трагічної долі поета. Можливо, якби не було їх, він не зміг би створювати ту високу поезію, яка уславила його ім'я, не міг би здійснювати той великий пошвиг перекладача, вченого, діяча культури, котрий у складних умовах відстоював право українського слова, українського мистецтва на життя у віках. Тут аж ніяк не йдеться про нещирість поета. Йдеться про складний зв'язок між його творчістю й умовами суспільного життя, про те, що часом і видатні діячі культури не можуть звільнитися від тиску обставин, пануючої ідеології, зрештою, від певних міфологічних уявлень. Можуть запитати, як я ставлюся до віршів Рильського про Прикарпаття, до його позиції, чи засуджую її чи виправдовую. Але ж моя праця є не критичною статтею, а літературознавчим дослідженням. Моє завдання полягало не в тому, щоб судити, оцінювати, вносити вирок, а у тому, щоб вивчити, дослідити, пояснити.

2. Михайлов А.В. Принципы анализа перехода к реализму в литературе XIX века // Методология анализа литературного процесса. – М.: Наука, 1989. – С. 31-94.
3. Михайлов А.В. “Западно-восточный диван“ Гете: Смысл и форма // Гете И.В. // Западно-восточный диван. – М.: Наука, 1988. – С. 606-680.
4. Новиченко Л.М. Поетичний світ Максима Рильського (1910-1944), – К.: Наукова думка, 1980. – 406 с.
5. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах. – К.: Наукова думка, 1983-1990.

Марк Гольберг. Прикарпаття у творчості Максима Рильського. Вірші і поеми про Прикарпаття органічно вписуються у контекст творчого розвитку М.Рильського. У них знайшла свій відбиток нелегка і трагічна доля поета, який у складних умовах відстоював право українського слова і українського мистецтва на життя у віках. Йдеться про зв'язок між творчістю й умовами суспільного життя, про те, що часом і видатні діячі культури не можуть звільнитися від тиску обставин. На стилістичному рівні суперечності творчості поета знайшли своє відображення у своєрідному двобої між поетичним і риторичним словом.

Марк Гольберг. Прикарпатьє в творчестве Максима Рильского. Стихотворения и поэмы о Прикарпатьє органично вписываются в контекст творческого развития М.Рильского. В них нашла свое отражение сложная и трагичная судьба поэта, который в сложных условиях отстаивал право украинского слова и украинского искусства на жизнь в веках. Речь идет о связи между творчеством и условиями социальной жизни, о том, что порой и выдающиеся деятели искусства не могут освободиться от давления обстоятельств. На стилистическом уровне противоречия творчества поэта нашли свое отражение в своеобразной борьбе между поэтическим и риторическим словом.

Mark Holberg. The Precarpathia in Maksym Rylskiy's creative activities. Poems and verses about the Precarpathia make an integral part of the context of M. Rylskiy's creative activities. The complicated and tragic fate of the poet who under hard conditions upheld the right

of the Ukrainian word and art to live for ever found its reflection in these poems. The question is about the relation between the creative activities and the conditions of social life, and the fact that at times even famous men of culture cannot get rid of the pressure of the circumstances. On the stylistic level the contradictions of the creative activities of the poet have found their reflection in a kind of struggle between the poetical and the rhetorical word.